

Katarina TODOROVIĆ*

NASTAVNE METODE U NASTAVI ISTORIJE
– NEOPHODNE PRETPOSTAVKE I POSLJEDICE –

SAVREMENI PRINCIPI ILI PREDAVANJE U NASTAVI ISTORIJE

Čovjeka karakterišu vertikalna i horizontalna otvorenost i to otvorenost prema spoljašnjem svijetu i otvorenost prema samom sebi. Dinamika koju nam nameće potreba za otvaranjem prema drugima, ali i samom sebi ima svoje determinirajuće faktore od kojih je najznačajniji vaspitanje i samovaspitanje. Ako krenemo od činjenice da je osoba za koju kažemo da je pripremljena za život vaspitana, smatramo da se radi o ličnosti koja je samostalna u pogledu pravljenja izbora, procjene i ocjene samoga sebe u objektivnoj stvarnosti. S obzirom na to da istu stvarnost čine i obilježavaju i drugi subjekti, neophodno je adekvatno procjenjivati i njihove međusobne odnose u procesu samo/evaluacije. Vaspitanje i obrazovanje karakteriše funkcija rađanja humanizma zasnovanog na etici, poznavanju i poštovanju kultura i duhovnih vrijednosti različitih civilizacija. Ipak, nivo vaspitanosti i obrazovanosti u značajnoj mjeri zavisi od puteva, tj. načina na koji se dostižu različite dimenzije koje karakterišu čovjeka. Govoreći o savremenim i efikasnim načinima rada u procesu vaspitanja i obrazovanja, svakako ne govorimo o predavanju i pasivizaciji bilo kojeg subjekta u nastavnom procesu. Čovjekova priroda zahtijeva uključenost u tokove svog razvoja, tj. samoaktivnost kao dimenziju razvoja čovjeka, a posebno u uslovima života kao što su savremeni, gdje raspoloživo vrijeme ograničava, omogućava i obezbjeđuje produktivnost.

---

* Doc. dr Katarina Todorović, Filozofski fakultet, Nikšić

Nastavni proces u nadolazećem svijetu znači svakodnevno pomjeranje granica kod svakog pojedinca, konstantno napredovanje i mijenjanje ličnosti. Međutim, pedagoški proces, kao što je nastava ograničen je prije svega principima, a tek onda zakonima. Razlog za to je činjenica da su principi kriterijumi za rasuđivanje i djelovanje primjenljivi kod relativnih i promjenljivih aktivnosti kao što je nestalna nastavna aktivnost, u kojoj učestvuju različiti subjekti i interpretiraju društvenu i materijalnu stvarnost na sopstveni način. Sa druge strane, zakonima se iskazuje stalnost odnosa između pojava, tj. uzročne veze između pojava. Promjenljivost svake aktivnosti u kojoj su učesnici ljudi, svojstvena je i nastavi, a njoj su u tom svjetlu ishodi najrelativniji. Kao pedagoški optimista, a na osnovu saznanja do kojih je došla cjelokupna nauka pedagogija, svojstveno mi je ubjeđenje da je moguće unapređivati svakog čovjeka sistematskim i organizovanim uticajima, kao i da je na tom putu samo potrebno primijeniti adekvatan pristup i način. S obzirom na to da postoje različiti kanali putem kojih dobijamo informacije, treba naglasiti da se bolje uči kada ista stiže putem više kanala. Prema Paulu Roedersu (2003) u zavisnosti od stila učenja i ličnog preferiranja, prosječna korisnost od učenja, tj. zapamćeni sadržaj koji je stigao putem različitih kanala, u procentima izgleda ovako:

- čitanjem – 10 %;
- slušanjem – 20 %;
- gledanjem – 30 %;
- istovremenim slušanjem i gledanjem – 50 %;
- izlaganjem – 70 %;
- istovremeno izlažući i radeći (primjena u praksi) – 90 %.

Osim ove postoji veoma značajna razlika između pojedinaca u načinu sticanja znanja, gdje su jedni skloniji analiziranju, a drugi, težeći cjelovitosti holističkom pristupu. Dakle, u nastavi je neophodno primjenjivati različite metode rada. Ipak, postoje brojna pitanja koja predstavljaju „kamen spoticanja” pri koncipiranju nastavnih planova i programa, prije svega u osnovnoj skoli. Ovdje mislimo na psihološku zrelost i karakteristike određenog uzrasnog perioda, a Pešikan-Avramović (1996) razrađuje ovu problematiku navodeći Godinove nalaze (Godin, po Jahoda, 1963) u okviru kojih su sintetizovani rezultati različitih istraživanja o razvoju pojma vremena kod djece i reperkusijama nivoa tog znanja na učenje istorije. Jedan od zaključaka na osnovu navedenog mogao bi biti da su vremenska trajanja kojima dijete vlada uglavnom funkcija ma-

turacije, što nikako ne podrazumijeva da istoriju ne treba učiti u osnovnoj školi. Osnovna funkcija istorije u osnovnoj školi, koju predlaže Pešikan-Avramović na osnovu pregleda i analize brojnih istraživanja nastave istorije, bila bi buđenje i održavanje interesovanja za prošlost i ljudsku istoriju kao priprema za detaljnije učenje na višem stupnju školovanja. Pristup za koji se Pešikan-Avramović (1996) zalaže zasnovan je na psihološkim principima postupnosti, logičnosti i dosljednosti, koji naziva „hronološkim pristupom sa uvodom”. Ova autorka insistira na prilagođavanju nastave istorije uzrastu, ostvarivanju očiglednosti i povezivanju sadržaja i načina rada u odnosu na razvojni nivo učenika.

RAZVOJ SOCIJALNIH KOMPETENCIJA I KRITIČKOG MIŠLJENJA KROZ NASTAVU ISTORIJE

Ubrzane promjene koje se dešavaju na prostorima naše zemlje i u regionu imale su niz posljedica i za učenike i za njihove nastavnike. Društvena stvarnost se reflektuje na sve domene ljudskog rada i stvaralaštva, pa i na obrazovni sistem. U multinacionalnom, multikonfesionalnom, multijezičnom, a demokratskom – višestranačkom društvu, promjene granica, unutrašnje i spoljne politike, nacionalnog osjećanja, određivanja i imenovanja svih specifičnih simbola jedne države, istorija kao nauka trpi veoma teško breme, naslonjeno od strane samih stručnjaka, ali i laika koji formiraju javno mnjenje. Samim izlaženjem istorijske tematike iz svojih naučnih okvira i uplitanjem politike u istu, nastava istorije dobija značajno drugačiju dimenziju. Umjesto realizacije nastavnog plana i programa uz korištenje različitih izvora znanja, pa i udžbenika, nastava istorije trpi subjektivna tumačenja i doživljavanja od svih subjekata nastavnog procesa, pri čemu imamo u vidu konkretne direktne i indirektno faktore:

- učenici/učesnici..... roditelji, stariji članovi porodice i društvene zajednice;
- nastavnici i ostali stručnjaci..... studijski program za obrazovanje nastavnika istorije;
- nastavno gradivo..... istorijska nauka (iz koje se preuzimaju nastavni sadržaji);
- stepen razvoja pedagoških disciplina..... stepen razvoja naučnih disciplina uopšte;
- materijalna osnova nastavnog rada..... materijalna osnova i moć društvene zajednice;
- sistem i tehnologija nastavnog rada..... sistem i tehnologija rada uopšte.

Pedagoškom principijelnošću u nastavnom procesu moguće je odupirati se talasima istina, poluistina i neistina, ali u društvu u kojem živimo potrebna je značajna podrška za tako nešto. Ljudska subjektivnost, nedostatak udžbeničke literature i drugih objektivnih oslonaca nastavi istorije otežavaju realizaciju u velikoj mjeri. Vjerovatno ne jedini, ali sigurno značajan način odupiranja od svega što odvlači proces nastave istorije od naučno utemeljenog, jeste izbjegavanje davanja gotovih „činjenica” i baratanje „jedinim istinama”. Savremenu nastavu istorije, sa ili bez okolnosti koje opterećuju crnogorsko društvo, neophodno je da karakteriše interaktivnost i višesmjerna komunikacija. Samim tim što je proces nastave istorije usmjeren na učenje i razvoj, zahtijeva i socijalnu interakciju među svim faktorima nastavnog rada. Suvišno je govoriti o prevazilaženju nastave u kojoj učenik ima ulogu pasivnog slušaoca i primaoca informacija, kao i o potrebi aktivizacije učenika u procesu nastave, ali ne smatramo suvišnim podsjećanje na osnovni element nastave, a to je komunikacija. Bez obzira na to što se kompletan nastavni proces zasniva na razmjeni i odnosnim vezama, nastavnik istorije ulazi u odjeljenje i realizuje nastavu bez sistematski i planski stečenih znanja iz oblasti komunikacija, iako je upravo ona njegov osnovni „alat za rad”. Nastava istorije je usmjerena, osim na sticanje znanja, na formiranje vještina, prije svega formiranje socijalnih vještina. Međutim, postavlja se pitanje na koji način da nastavnici, koji nisu stručno osposobljeni da utiču na prevazilaženje socijalnih inhibicija i izgradnju samopouzdanja i odgovornosti kod učenika, mogu ostvarivati sve postavljene ciljeve. Prema Božović (1984), „veštinu umnog razgovora i dijalektiku dijaloga ostvaruju samo oni koji znaju da pitaju i koji znaju da odgovaraju na postavljena pitanja”.

Učeći istoriju, kod učenika se formiraju specifične kompetencije i vještine koje se mogu koristiti i u mnogim svakodnevnim situacijama tokom cijelog života. Da bi te vještine bile trajne i primjenljive, presudan je put kojim se stiže do njih. Bez interakcije je neefikasna nastava istorije, jer je interaktivna nastava dvosmjernan proces u kojem nastavnik svoj pristup rada prilagođava specifičnostima svojih učenika. S druge strane, učenici su u interakciji sa ostalim učenicima, sa nastavnikom i ostalim izvorima saznanja. Ipak, određene pretpostavke treba zadovoljiti da bi nastavu mogli organizovati kao interaktivan proces:

- sadržaj rada treba da bude dovoljno prilagođen učenicima da bi ih mogao motivisati na razmišljanje,
- odgovarajući izvori saznanja, sredstva za rad i ostali resursi,

– atmosfera partnerskog rada, zasnovana na povjerenju, samo/poštovanju i slobodnom izražavanju i

– adekvatan izbor nastavnih metoda i oblika rada.

Interakcija i komunikacija u procesu realizacija nastave istorije mora biti u značajnoj mjeri unaprijed planirana, pripremljena, organizovana i strukturirana. Razvoj socijalnih kompetencija nalazi „plodno tlo” u nastavi društvenih i humanističkih nauka, pa i kroz nastavu istorije. Posjedovati komunikacijsku kompetenciju, znači imati dovoljno znanja i formiran visok nivo svijesti o značaju, vrstama, oblicima, tipovima, efektima i uslovima u kojima se komunicira. Kao sintezu doprinosa nekoliko teoretičara iz oblasti nauka o komunikaciji, Reardon (1998) komunikacijsku kompetenciju definiše kao nivo u kojem su nečija ponašanja primjerena situaciji na način koji omogućava osobi da ostvari svoje individualne i relacione ciljeve. Komunikacijsku kompetenciju povećava adekvatno slušanje, fleksibilnost, empatičnost, poznavanje situacije, teme i sagovornika, a biti kompetentan u brojnim situacijama ne podrazumijeva komunikacijsku kompetenciju uopšte, jer je veoma malo komunikatora koji su kompetentni uvijek i u svim prilikama.

Osim socijalnih vještina, nastava istorije (bez obzira na sadržaj i tumačenja) može biti veoma pogodna i za razvoj intelektualne strane ličnosti kojoj pripada oblast kritičkog mišljenja ili je bar intelekt jedna od dimenzija kritičkog mišljenja. Podsjećanja radi, najveći poraz individualnost doživljava u dimenziji individualnog mišljenja. Srednji vijek žrtvuje brojne originalne, napredne i kreativne mislioce, jer je njihovo mišljenje išlo putem sofista, Sokrata i Hrista, koji su individualno pretpostavljali kolektivnom, tj. suštinu formi. Rezultat se stavlja ispred suštine i sadržaja, što bi značilo da se gotovo znanje plasira kao cilj, bez vođenja računa o upotrebnoj vrijednosti. Ipak, treba napomenuti da je šteta istovjetna ako se zanemare sadržaji pri isticanju načina sticanja istih, jer i u toj situaciji, kako kaže Horkheimer (1989), mišljenje koje je potpuno formalizovano i instrumentalizovano biće svedeno na stereotip i završiće u subjektivnoj gluposti i idiotizmu. Sve u svemu, odnos između intelektualnih, misaonih sposobnosti i sadržaja obrazovanja je veoma kompleksan, a ciljevi nastave istorije su postavljeni sa očekivanjem da budu realizovani. Interaktivna nastava istorije podrazumijeva kritičko i kreativno mišljenje, tj. stvaranje i procjenu novih i postojećih ideja, pojava i procesa. U nastavi istorije se akcenat stavlja na razvoj vještina potrebnih za preciznu analizu izvora, kroz sve tipove komunikacije. Vje-

štine koje posjeduje neko ko je osposobljen da kritički misli su: konciznost, jasnost, tačnost, preciznost, relevantnost, logičnost, kao i sposobnost odlučivanja, stvaralaštvo, samokritičnost. Za formiranje ovih vještina i sposobnosti nastava istorije bi mogla biti veoma podesna, s obzirom na brojne kako pozitivne, tako i negativne primjere iz prošlosti, koji u velikoj mjeri određuju i sadašnjost i budućnost, a samim tim na osnovu njih se formira i sistem vrijednosti u društvu.

S obzirom na to da tumačenje događaja iz prošlosti zavisi od karakteristika onoga ko tumači, omogućavanje različitih tumačenja u nastavi istorije može podstaći razvoj kritičkog mišljenja. Učenici kojima je u nastavi omogućeno da iz sopstvene perspektive sagledavaju događaje iz prošlosti, u mogućnosti su da se identifikuju sa različitim gledištima i da se uče poštovanju različitosti i neistomišljeništva. Pošto su koncept kontinuiteta i promjene značajne vještine istorijskog mišljenja, veoma su upotrebljive i kao osnova za analizu sadašnjosti i predviđanja (planiranja) budućnosti. Međutim, osim kritičkog mišljenja ovdje možemo govoriti i o kreativnom mišljenju, koje se formira kada se omogući učenicima da se u procesu realizacije nastave istorije bave pronalaženjem i istraživanjem što većeg broja odgovora. Nastavnici istorije imaju svijest o tome da novo nastaje unapređivanjem već postojećeg ili bar korištenjem ranije saznatih elemenata, kao i da dovođenjem u drugačiju vezu određenih elemenata nastaju novi kvaliteti. Ovaj način razmišljanja isključuje postojanje predrasuda, a zasniva se na samopouzdanju, upornosti, maštovitosti, istraživačkom duhu, ali i na adekvatnoj bazi podataka, tj. na upotrebljivom znanju.

Razumijevanje uzročno-posljedičnih veza i odnosa nalazi se u osnovi učenja i razumijevanja istorije u nastavnom procesu, pa se na toj osnovi nastava istorije mora i organizovati. Pešikan-Avramović (1996) navodi da se problem nalazi u činjenici što djeca, kada počinju da uče istoriju, još uvijek nisu u mogućnosti da „izdvajaju uzroke” pojedinog događaja. Međutim, moguće je prebroditi jaz između njihovih mogućnosti i sadržaja nastavnog predmeta Istorija, adekvatnim koncipiranjem udžbenika „kao priče bogate informacijama i detaljima”, živom i dinamičnom riječi nastavnika i adekvatnim izborom nastavnih metoda.

NEKI OD EFIKASNIH NAČINA RADA U NASTAVI ISTORIJE

Savremena nastava istorije učenicima omogućava sticanje znanja iz prošlosti, formiranje stavova o demokratičnosti i tolerantnosti u građan-

skom društvu, a nastavnicima daje priliku da budu ne samo puki interpretatori izvora, već pravi profesionalci. Nastavnik je u mogućnosti da koristi različite metode, jer savremeni načini rada u učionicu stižu uz nastavika koji ima svijest da učenike treba uključiti u nastavni proces kroz maksimalnu misaonu aktivizaciju. Većina današnjih nastavnika je učila istoriju tako što su dobijali gotova znanja, tj. jednostranu verziju događaja iz prošlosti i od takvog viđenja se nije jednostavno otrgnuti. Da se ne bi ponavljale greške koje su opterećivale prethodne generacije, treba imati na umu da postoje i drugačiji načini organizacije nastave istorije i drugačiji putevi upoznavanja prošlosti. Da bi se uvažilo stajalište svih učesnika nastavnog procesa i da bi se omogućila tumačenja istog istorijskog događaja sa više aspekata: rodna, nacionalna, vjerska, kulturalna, socijalna i druga, potrebno je nastavu istorije organizovati na način koji će sve to i omogućiti. U priručniku za izradu udžbenika istorije za Bosnu i Hercegovinu, kaže se da postoje dvije osnovne metode nastave istorije, koje možemo odrediti kao tradicionalnu i modernu, u zavisnosti od toga koliko težinu dajemo znanju, tj. sadržaju ili vještinama kao metodi u planu i programu, kao i u učionici. Nastava istorije traži i jedno i drugo, a granica između tradicionalnog i aktivnog učenja ne može biti precizna. Moguće je, koristeći tradicionalne metode, naučiti učenike kako da misle, a moguće je biti i vrlo konzervativan u korištenju „moderne” nastave. Razlika je u stavu nastavnika prema razredu, u tolerantnosti i demokratičnosti i u tome da se učenicima da prostora i vremena da razmišljaju i iznose obrazložena tumačenja koja se poštuju. Zapravo, nastava uključuje dosta govora tijela i stavova, a adekvatno obrazovanje nastavnika uzima i to u obzir. Savremeni trendovi u nastavi istorije kažu da su tumačenje izvora i obrada informacija veće obrazovne vrijednosti, jer se radi o cjeloživotnim vještinama koje se mogu prenositi na druge situacije. Zapravo, sve što se uči napamet lako se zaboravlja, a znamo da posebno istorija, kad se oslanja na pamćenje, ima kratkoročne rezultate i pitanje koliko dugoročan uspjeh.

U nastavi istorije značajan uticaj na krajnje ishode učenja imaju način i kvalitet komunikacije. Zato je neizostavna uloga žive riječi koja, pored mnogih nastavnih sredstava kojima se služe učesnici nastavnog procesa, zauzima posebno mjesto. Ako analiziramo zavisnost, odnosno nezavisnost nastavnih metoda, bez obzira na njihovu klasifikaciju, a njih je puno u našoj didaktičkoj literaturi, uvidjećemo da su sve one zavisne i/ili neprimjenljive bez prisustva žive riječi, tj. bez metode usmenog iz-

laganja ili metode razgovora. Metode ilustrativnih radova, metoda demonstracije, metoda praktičnih i laboratorijskih radova, metoda pisanih radova, su metode koje se mogu koristiti samo u kombinaciji sa metodom usmenog izlaganja, razgovora i tekst metodom. Samim tim, govoriti o savremenoj nastavi istorije nemoguće je ako se izostavi heuristička, problemska i razvijajuća nastava, jer bi prostor bez njih mogao ostati slobodan za reproduktivnu i predavačku nastavu.

▫ HEURISTIČKA NASTAVA je nastavni pristup u okviru kojeg se samostalnim razmišljanjem dolazi do puteva i pravila za rješavanje zadataka uz naprezanje emocionalnih i misaonih kapaciteta i uz maksimalnu logičku aktivizaciju.

Njeni oblici, tj. metode su:

– *kognitivne metode* vode ka saznavanju unutrašnje i spoljašnje realnosti, radi sticanja znanja (empatija, smisaono viđenje, slikovito viđenje, simboličko viđenje, heuristička pitanja, heurističko posmatranje, upoređivanje, prikupljanje činjenica, istraživanje, konstruisanje pojmova i pravila)

– *kreativne metode* vode ka saznavanju spoljašnje stvarnosti kroz psihičku aktivnost (izmišljanje, šta ako..., zamišljena slika, hiperbolizacija, aglutinacija (priljepljivanje-nadodavanje), moždana oluja (*breinstorming*), inverzija (isticanje primarnog u prvi plan promjenom redosljeda)

– *organizaciono-djelatne metode* koje podrazumijevaju dinamičan odnos elemenata iz kojih se sastoji organizacija – grupa učenika je organizacija i svi moraju djelovati i davati doprinos da bi grupa funkcionisala, tj. da bi se realizovao cilj (učeničko određivanje cilja, planiranje, stvaranje učeničkih obrazovnih programa, stvaranje normi, samoorganizacija učenja, zajedničko učenje, recenzije, kontrola, refleksija-razmišljanje, samoocjenjivanje).

▫ PROBLEMSKA NASTAVA se zasniva na stvaralačkoj aktivnosti učenika u rješavanju problema. Problemski zadatak ima sljedeća obilježja: nedostajući podatak koji treba dovesti u vezu sa datim podacima, različite puteve rješavanja, složenost, rješavanje putem novih pristupa, razvijanje sazajnih struktura i misaonih sposobnosti.

Oblici problemskog učenja su: naučno, *praktično i umjetničko stvaralaštvo*.

U aktivnosti kakva je rješavanje problema važno je i kritičko i kreativno mišljenje, jer su u praksi inače apsolutno povezani. Pri organizovanju problemske nastave nastavnik učenicima zadaje određeno pitanje-zadatak na koji oni traže odgovor iz više različitih izvora. Nakon toga vodi se debata o različitim odgovorima i biraju se oni koji se smatraju najprikladnijim. Na kraju, učenici, zajedno sa svojim nastavnikom, razgovaraju o zajedničkom zaključku, upoređuju ga sa drugim izvorima i na osnovu prikazane argumentacije određuju mu mjeru djelotvornosti.

▫ RAZVIJAJUĆA NASTAVA se temelji na činjenici da ljudsku aktivnost čine potrebe i motivi, ciljevi, uslovi i sredstva da se ciljevi dostignu, djelovanje i operacije.

Postupci u ovoj nastavi su: *transformacija, modelovanje, transformacija modela, kontrola.*

Istraživanja Clive Carrea (prema: Desforges, 2001) načina na koji ljudi stvaraju pojmove i povezuju ih u pojmovni sistem i time uče o svijetu su istraživanja proceduralnog znanja. Ovako Carre u stvari naziva sposobnosti koje se stiču u nastavi, tj. „znati kako”. On navodi da historičari potvrđuju da intelektualne sposobnosti uključuju:

- posmatranje i zaključivanje;
- različite kognitivne strategije;
- procjenu podataka i izvođenje zaključaka;
- predviđanje;
- postavljanje pitanja, argumentovanje ili povezivanje.

Posebno preispitivanje adekvatnosti primarnih i sekundarnih istorijskih izvora, prosuđivanje i odmjeravanje vjerodostojnosti podataka utiču na to kako će se pojedini djelovi građiva uklopiti u nastavni predmet. Neki smatraju da je najbolji način za sticanje znanja iz istorije proučavanje istorije kao rezultata istraživanja, tj. omogućavanjem učenicima da izraze svoje nepovjerenje prema određenim istorijskim „činjenicama”. Činjenice su promjenljiva kategorija koja zavisi od vremena i njihovih interpretatora, jer su istorijski podaci podložni novim tumačenjima. Nastavnici istorije su u mogućnosti da samostalno vrše odabir nastavnih metoda, pa su samim tim u mogućnosti i da u procesu realizacije nastave učenike usmjere na povezivanje istorijskih saznanja sa savremenim događajima i sistemima vrijednosti.

Učenje ključnih koncepata je proces ispitivanja, razmatranja i razmišljanja koji učenicima omogućava da tumače, ali i savladaju istorijske vještine koje se nalaze u osnovi izučavanja istorije:

- tumačenje kroz formulisanje pitanja koja su usmjerena na analiziranje,

- činjenice i objektivno sagledavanje se odnosi na razlikovanje činjenica i mišljenja,

- hronološko razumijevanje omogućava razumijevanje prolaska vremena, vremenske okvire i uobičajenu terminologiju i ponašanje za određene istorijske etape i periode,

- empatija, psihološko uživljavanje i tumačenje stava i

- formiranje suda kroz korištenje dokaza.

Ipak, ne treba smetnuti sa uma činjenicu da učenik ne treba da bude samo neko ko rješava probleme, već i onaj ko „sakuplja” informacije iz različitih izvora u procesu nastave. Kombinacijom ova dva pristupa u nastavi istorije može se doći do efikasne realizacije ciljeva i zadataka predviđenih nastavnim kurikulumom.

*

Osim ovom prilikom izdvojenih metoda, vrsta nastave i postupaka u okviru njih, neophodno je podvući i značaj odgovarajućeg izbora oblika rada, sredstava za rad, pravilne artikulacije časa, načina samoevaluacije rada i svih drugih aspekata nastavnog časa koje nastavnik planira i realizuje. Efikasna i efektivna nastava istorije u prilici je da mijenja vrijednosne sudove, sisteme vrijednosti, vizije mladih, a samim tim i budućnost jednog društva. Ciljevi nastave istorije su unaprijed postavljani, ishodi i standardi, ali nastavnikova autonomija dolazi do izražaja u samom procesu organizacije i realizacije nastave, prije svega prilikom odabira nastavnih metoda. Pedagoška nauka realizatorima nastave, tj. nastavnicima nudi lepezu nastavnih metoda, zajedno sa njihovom povezanošću sa drugim aspektima nastavnog rada. Ipak, recept ne znači lijek, pa ni ponuđena teorija ne podrazumijeva unaprijedenu praksu, jer svoju nastavnu praksu svaki nastavnik svojom ličnom kreativnošću, a oslanjajući se na teorijska saznanja, može unaprijediti.

Savremeno obrazovanje strepi nad sopstvenom egzistencijom, isto kao i sve više pojedinaca. Ipak, poznavanje sopstvene i opšte istorije daje svima nadu u boljitak, jer poznavanje događaja iz prošlosti trasira bu-

dućnost i opravdava sadašnjost. Učesnike nastavnog procesa od prvog susreta sa nastavom istorije treba poučavati kako da uče, misle i iskazuju svoja osjećanja u različitim kontekstima i u odnosu na različite istorijske i savremene tematike. Ove vještine ljudima omogućavaju da spoznaju sebe, projektuju se u budućnosti i osjete unutrašnju potrebu za stalnim, permanentnim i cjeloživotnim usavršavanjem.

LITERATURA

- [1] Božović, R., (1984) *Lavirint kulture*, Radnička štampa, Beograd
- [2] Desforges, C. (2001) *Uspješno učenje i poučavanje*, Educa, Zagreb
- [3] Despotović, M., (1997) *Znanje i kritičko mišljenje u odraslom dobu*, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta, Beograd
- [4] Horkheimer, M. (1989) *Pomračenje uma*, Veselin Masleša-Svjetlost, Sarajevo
- [5] Ornstein, A. C., (1990) *Strategies for effective teaching*, Harper&Row, New York
- [6] Pešikan-Avramović, A. (1996) *Treba li deci istorija*, ZUNS, Beograd
- [7] Pring, R., (1984) *Personal and social education in the curriculum*, Hodder&Stoughton, London
- [8] Roeders, P. (2003) *Interaktivna nastava – Dinamika efikasnog učenja i nastave*, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd
- [9] Rogers, P., (1979) *The new history: Theory into practice, Teaching of history series*, The Historical Association, No. 44, London
- [10] Reardon, K. K. (1998) *Interpersonalna komunikacija*, Alinea, Zagreb
- [11] Vilotijević, M., (1999), *Didaktika* 1, 2 i 3, Učiteljski fakultet, Beograd
- [12] Vilotijević N. (2008) *Interaktivna nastava*, Učiteljski fakultet, Vranje

Katarina TODOROVIĆ

LECTURING METHODS IN HISTORY TEACHING – NECESSARY ASSUMPTIONS AND ITS EFFECTS –

Summary

History teaching is specific didactic-methodical process whose organisation depends on particular pre-requisites and numerous consequences that could effects students' personality. This article was drawn up without pretension to elaborate all assumption of effective history teaching and without any attention to propose a solution through any instruction how and on which way to teach and to reach the goals. Our intention is to present a part of those solutions that could improve history

teaching that in contemporary Montenegrin educational system satisfies less and less interest of those who reach it throughout in an institutionalized, planning and organisational process i. e. teaching process. The most important assumptions and risks of quality history teaching are critical opinion, creative attitude, developing of social competences and scientific ways of reaching the truth. Along reform in the area of legal regulation and new teaching plans and programmes, Montenegrin reform is based also at the pedagogical cognition connected with interactivity, individualisation and democratisation in the teaching system as one of the basic principles. Therefore, we are of opinion that teaching methods and the role of teachers are from key importance for contemporary history teaching system that could be educational generator for youth characteristics.

Key words: history teaching, teaching methods, critical opinion, interactivity